

T RIAL AND ERROR

RANNE HOVIUS OVER LITERATUUR EN PSYCHIATRIE

De psychiatrie is meer dan ooit in het nieuws. Bijna wekelijks staan er in de krantenbijlagen gesprekken met mensen die een burn-out, een depressie, een psychose of een andere psychische stoornis hebben doorgemaakt. In de nieuwskolommen verschijnen alarmerende berichten: steeds meer kinderen krijgen rilatine om hun al dan niet correct gediagnosticeerde ADHD onder controle te krijgen, de verkoopcijfers van antidepressiva swingen de pan uit. En dat in onze zo welvarende samenleving. Daar moet dus iets grondig mis mee zijn, is een veel gehoorde klacht.

In Vlaanderen voert de psychoanalyticus Paul Verhaeghe in zijn lezenswaardige publicaties al jarenlang een kruistocht tegen het neoliberalisme.¹ Recentelijk mengde ook zijn systeemtherapeutische collega Dirk De Wachter zich in de debatten. Sinds zijn bestsellers *Borderline Times* (2012) en *Liefde, een onmogelijk verlangen* (2014) is hij een graag geziene gast in weekbladen en talkshows. De analyses van beide psychiaters zijn merkwaardig gelijklopend: we leven in een tijd die de ontwikkeling van bepaalde psychische stoornissen in feite aanmoedigt. De rollercoaster van steeds nieuwe prikkels die ons op afgestuurd wordt, zorgt voor een afwisseling van lust en leegte die lijkt op wat een borderlinepatiënt doormaakt. De neoliberale prestatie maatschappij verheerlijkt concurrentie en competitie en verenigt mensen tot de – vaak puur kwantitatief gemeten – prestaties die ze neerzetten. Zo wordt asociaal gedrag gestimuleerd en loopt iedereen mee in een ratrace die geen einde kent. Of alleen een einde in de vorm van een harde klap tegen een blinde muur, waarna alleen een ik-doe-het-even-rustiger-aan kan volgen.

Nu zijn die diagnoses niet per se opmerkelijk. Al vanaf de Verlichting en daarbij horende (r)evoluties in wetenschap, technologie en economie klinken er stemmen op

BART VAN DER STRAETEN

werd in 1979 geboren in Gent. Hij debuteerde in 2014 met de bundel *onbalans* (uitgeverij Vrijdag), waarvoor hij de Prijs voor Letterkunde van de Provincie Oost-Vlaanderen kreeg. In hetzelfde jaar stelde hij *Sculpturen* samen (met Carl De Strycker), een keuze uit het werk van Roland Jooris. Hij werkt als praktijkassistent Algemene Literatuurwetenschap aan de Universiteit Gent, is redacteur van *Ons Erfdeel* en schrijft gedichten, reportages en kritieken.

Adres: Muinklaan 39, BE-9000 Gent

die zeggen dat de moderne wereld niet meer aangepast is aan de mens. Het snelle tempo van stoommachines, later treinen, nog later auto's en vliegtuigen, de industriële bedrijvigheid, de bevolkingstoename en steeds groter en steeds drukker wordende steden: het moest allemaal wel leiden tot wat men in de negentiende eeuw *nervositeit* noemde. Maar meer dan een eeuw later gaan de ontwikkelingen in wetenschap, technologie en informatica nog veel sneller. En net als de klachten zijn ook wij er nog altijd.

Wél opmerkelijk is dat het vandaag precies *psychiaters* zijn die de stand van de samenleving onder de loep nemen. Geen sociologen, geen politieke wetenschappers, maar vooral ook: geen schrijvers. Hun rol als opiniemaker lijkt in de jongste decennia naar de achtergrond verdwenen. Ze worden nog wel eens in een talkshow uitgenodigd als ze een nieuw boek uit hebben, ze schrijven nog wel eens een opiniestuk over een concreet geval van onrechtvaardigheid of discriminatie, maar als analisten van een maatschappij worden ze in de Lage Landen nauwelijks nog gevraagd. Daar hebben we vandaag kennelijk medici voor nodig, hooggeschoolde specialisten van de menselijke psyche.

Bijzonder is wel dat die specialisten vaak naar literatuur verwijzen als een bron van kennis over de menselijke geest. Met name Dirk De Wachter is een bekend pleitbezorger van literatuur: “[a]ls ik wil weten hoe mijn patiënten de maatschappij ervaren, heb ik veel meer aan een hedendaagse roman dan aan een jaargang van *The American Journal of Psychiatry*”, zei hij ooit, een stelling die hij mocht herhalen op de jongste Staat van het Boek (maart 2015), de jaarlijkse bijeenkomst van het Vlaamse boekenvak waarvoor hij uitgenodigd was als *keynote speaker*.² Niet al zijn collega's waren even gelukkig met die uitspraak en De Wachter lijkt literatuur wel erg gemakkelijk te

beschouwen als een direct bruikbare afbeelding van de werkelijkheid. Maar hij verwoordt er wel het idee mee dat literatuur het mogelijk maakt in het hoofd te kruipen van mensen, en dus ook van mensen met een psychische stoornis. Nóg verder gaat een idee dat in de talloze eeuwen dat het bestaat uitgegroeid lijkt tot een soort volksgeloof: dat elke schrijver, elke kunstenaar gek is of minstens aanleg heeft voor gekte. Geen wonder dus dat de organisatoren van de Boekenweek juist voor “waanzin” kozen als thema van de editie 2015.

VAN DE DOOD IN DE POT TOT DE DSM

In twee recente boeken, *De eenzaamheid van de waanzin* (2013) en het in de kader van die Boekenweek verschenen *Vogels van waanzin*, heeft de Nederlandse psychologe en journaliste Ranne Hovius de eeuwenoude band tussen literatuur en psychiatrie van naderbij onderzocht. *De eenzaamheid van de waanzin* focust op “tweehonderd jaar psychiatrie in romans en verhalen”. Ze doet er de geschiedenis van de moderne psychiatrie uit de doeken en gaat aan de hand van fragmenten uit de Franse, Duitse en Angelsaksische literatuur na hoe literatoren de psychiatrische opvattingen van hun tijd weerspiegelen. Die geschiedenis vat ze in een zevental grote koerswijzigingen die sinds de achttiende eeuw in de psychiatrie zijn opgetreden.

De term “psychiatrie” werd pas in 1808 gemunt door de Duitse arts Johann Christian Reil. Geesteszieken werden tot die tijd beschouwd als gekken die niet te genezen waren. Ze werden ver van de samenleving gehouden en totterdood geketend in kerkers en kelders. Pas na de Franse Revolutie veranderde een en ander. De Verlichting had de idee van mensenrechten geschapen; de voormalige gekken werden nu als patiënten beschouwd. De Franse arts Philippe Pinel, de vader van de moderne psychiatrie, maakte in 1793 de ketenen los van de opgesloten krankzinnigen in het Parijse ziekenhuis Bicêtre. Vanuit de idee dat in elke gek ergens een sprankeltje rede zat, werd een therapie ontwikkeld. Deze uit Engeland overgewaaide *moral treatment*, die opsluiting vervangde door opvoeding, vereiste ook een nieuwe omgeving. Patiënten hadden behoefte aan een aangenaam en rustig milieu waarin ze welwillend opgevangen en behandeld konden worden in een regime van regelmaat, werk en menselijk contact. Onder meer het instituut Joseph Guislain in Gent, dat opende in 1857, en de verbouwing van het Willem Arntszhuis in Utrecht, waar in 1827 aan begonnen werd, getuigen van deze nieuwe visie. Hoewel deze morele behandeling enorme verbeteringen inhield voor het welzijn van de patiënt, kwam het zeer zelden tot genezing van krankzinnigheid. In de tweede helft van negentiende eeuw kwam er zo ruimte voor de degeneratieleer. Geestesziekte werd daarin gezien als een soort erfelijk noodlot: kwam het één keer in een familie voor, dan was de kans groot dat daaropvolgende generaties er vaker last van zouden hebben. Van genezing kon geen sprake zijn; men kon er alleen proberen voor



Viviane Joakim, *Secrets of Souls*, 2010-2011. Voor deze reeks fotografeerde Joakim kabinetten van psychiaters, psychologen en psychoanalytici.

te zorgen dat mensen met slecht erfelijk materiaal zich niet verder zouden voortplanten. De idee van eugenetica, die zou leiden tot de rasexperimenten in het Derde Rijk, had hier zijn wortels.

Nog aan het einde van de negentiende eeuw werd een methode herontdekt die honderd jaar daarvoor was ontwikkeld. De Weense arts Franz Anton Mesmer had toen het dierlijk magnetisme uitgeoefend: met magneten was hij erin geslaagd patiënten van hun psychische stoornis te verlossen. Deze voorloper van de hypnose leidde tot een hele cohorte aan kwakzalvers en dubieuze opportunisten, maar werd eind negentiende eeuw naar waarde geschat door de Franse neuroloog Jean-Martin Charcot. Bij deze laatste, nog zo'n stamvader van de moderne psychiatrie, volgde de jonge Weense arts Sigmund Freud enkele demonstraties. Zijn psychoanalytische methode werd een nieuw ankerpunt in de evolutie van de psychiatrie en zou een enorme invloed hebben op de westerse cultuur.

Tegen het midden van de twintigste eeuw kende de psychiatrie een keur aan behandelingsmethodes. Enerzijds waren er de psychiaters die meenden dat psychische problemen een lichamelijke oorzaak hadden, die via allerlei gruwelijke kuren "opgelost" kon worden. Anderzijds waren er de freudianen, die via gesprekstherapie de mentale patronen van de patiënt wilden blootleggen om zo blokkades op te heffen. In de jaren zestig beleefde de 'antipsychiatrische' stroming zijn hoogtepunt. De waanzin werd niet zozeer meer gezien als een individuele kwestie, maar als een gevolg van het opgroeien in een ziek gezin en in een zieke samenleving. Het individu werd geherwaardeerd: patiënten kregen meer medezeggenschap over hun eigen therapie.

Door de ontwikkeling van nieuwe medicijnen en een standaardisering en catalogisering van psychiatrische aandoeningen in de beruchte *DSM*-publicaties (*Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*, het handboek van de *American Psychiatric Association*) kwam vanaf de jaren tachtig de nadruk weer meer op de medische kant van de zaak te liggen. Elke stoornis was nu gedefinieerd als een set van symptomen op grond waarvan de problemen van elke patiënt objectief benoemd en behandeld konden worden. Psychische stoornissen werden ziektes zoals andere ziektes en konden ook zo behandeld worden: met een combinatie van verbeterde medicatie en meer gespreks- of gedragsgerichte therapieën. Dertig jaar later is de kritiek op de *DSM*-cultuur bekend: een overvloed aan etikettes, waardoor ongeveer de halve bevolking plots aan een psychische stoornis lijdt; een te grote rol voor de farmaceutische industrie, die voor elk etiketje wel een pilletje klaar heeft; en een overkwantificering van de psychiatrische therapie. Anno 2015 erkennen psychiaters deze problemen en zijn ze zelf de grootste tegenstanders van een al te rigoureuze gebruik van de *DSM*. Het enige min of meer zekere in de psychiatrie vandaag is dat een combinatie van medicijnen en gesprekstherapie meestal de beste resultaten geeft.

VAN “JANE EYRE” TOT “IN TREATMENT”

Het bijzondere aan Hovius' boeken is niet zozeer dat ze op een bevattelijke, genuanceerde en heldere wijze deze hele geschiedenis schetsen – dat hebben andere geschiedenissen van de psychiatrie ook al gedaan. Uniek is dat ze deze geschiedenis naast de literatuurgeschiedenis legt en nagaat hoe de ene discipline een weerslag had op een andere. Dat doet ze vanuit het standpunt dat schrijvers kinderen van hun tijd zijn “en roeien [...] met de riemen die hun door de tijdgeest en de wetenschap aangereikt worden” (*Vogels van waanzin*, p. 120).

Die stelling weet Hovius in haar beide boeken overtuigend aannemelijk te maken. In *De eenzaamheid van de waanzin* worden acht van de negen hoofdstukken gewijd aan de grote koerswijzigingen in de psychiatrie en aan de literaire verwerking van die evoluties. Elk hoofdstuk opent met een literair verhaal waarin de crux van dat tijdperk in de psychiatrie gethematiseerd wordt. Dat gaat vanaf de toestand van de prepsychiatrie tot de hedendaagse DSM-cultuur. Een voorbeeld van het eerste vinden we in Charlotte Brontës *Jane Eyre* (1847). Daarin wordt Bertha Mason, de eerste vrouw van het mannelijke hoofdpersonage en de beroemdste *madwoman in the attic* in de wereldliteratuur, buiten het oog van de wereld geketend en opgesloten in een kleine zolderkamer. De roman *Lowboy* (2009) van de Amerikaanse auteur John Wray typeert het hedendaagse psychiatrische tijdperk en beschrijft één dag in het leven van de zestienjarige Will Heller, die lijdt aan paranoïde schizofrenie en ervan overtuigd is dat de wereld binnen de tien uur teloor zal gaan. Om zich een accuraat beeld te vormen van de ziekte, heeft Wray nauwgezet de omschrijving ervan in de DSM-IV gevolgd. In het slothoofdstuk van *De eenzaamheid van de waanzin*, een uitsmijter, gaat Hovius na hoe de psychiater in literatuur is geportretteerd. In de negentiende eeuw was die doorgaans óf zelf gek, óf een geldbeluste opportunist, óf simpelweg een goed mens. In de twintigste eeuw ligt het ingewikkelder: daar krijg je beschrijvingen van psychoanalytici, maar ook van behavioristen (gedragswetenschappers), zoals in Antony Burgess' *A Clockwork Orange* (1962), van kritische psychiaters en van DSM-psychiaters. Een recente trend in de literatuur zijn verhalen die zich afspelen in de spreekkamer van de therapeut. De levensverhalen van de patiënten raken er vermengd met die van de therapeut. De Nederlandse tv-serie *In therapie*, een remake van de Amerikaanse HBO-serie *In Treatment*, past helemaal in die trend.

VAN “GUY DE VLAMING” TOT “ROSALIE NIEMAND”

Daarmee komt de vraag naar voren hoe een en ander een weerslag heeft gevonden in de Nederlandse literatuur en verhaalcultuur. Die vraag beantwoordt Hovius in het eerste hoofdstuk van haar recente boek *Vogels van waanzin* – de titel verwijst naar een gedicht van Achterberg. Opvallend is dat de aandacht voor psychiatrie in de Neder-

landse literatuur pas vrij laat op gang komt. Met name op het einde van de negentiende eeuw is er een grote bloei van naturalistische degeneratieverhalen, met als bekendste exponenten Marcellus Emants (*Juffrouw Lina*, 1888; *Fanny; Een nagelaten bekentenis*, 1893) en Louis Couperus (*De boeken der kleine zielen*, 1901-1903; *Eline Vere*, 1888). Daarvóór is er alleen in enkele specifieke teksten aandacht voor waanzin, zoals in Nicolaas Beets' *Guy de Vlaming* (1837), een voorbeeld van prepsychiatrisch omgaan met psychische stoornissen. Het magnetisme van Mesmer komt aan bod in een verhandeling van Bilderdijk over dat onderwerp en in een enkel gedicht van J.W. IJntema. Sporen van de *moral treatment* zijn er alleen in te vinden in *Waanzinnig Truken* (1844) van Kneppelhout. Na de naturalistische verhalen komen er werken waarin het pessimisme van de degeneratie voorzichtig verlaten wordt ten voordele van een optimisme over therapie. Frederik van Eedens *Van de koele meren des doods* (1900) is daarvan een schoolvoorbeeld, maar ook *De familie Roothoof* (1929-'31), een minder bekende romantrilogie van Gerard Walschap, is van deze strekking.

De freudiaanse omwenteling heeft in de Nederlandse letterkunde wel veel sporen nagelaten. Een begin daarvan vind je bij Van Eeden en diens vriend Nico van Suchtelen, die al in 1917 een boek schreef over psychoanalyse en werken van Freud naar het Nederlands vertaalde. Maar het zijn vooral W.F. Hermans, Jan Wolkers, Boon en Claus die zich in meer of mindere mate schatplichtig achtten aan de inzichten van de Weense arts. Harry Mulisch vond dan weer dat Freuds inzichten de literatuur ontsloegen van de plicht om de individuele psyche uit te beelden – dat kon immers in de analyse. De literatuur moest zich dus gaan wijden aan de mythe – wat Mulisch dan ook gedaan heeft in zijn magnum opus *De ontdekking van de hemel* (1992). Onder meer in het oeuvre van Anna Enquist, zelf psychiater, wordt duidelijk dat freudiaanse inzichten en analyseverhalen tot op vandaag een rol spelen in de Nederlandse literatuur. De meer kritische, “antipsychiatrische” verhalen zagen vooral in de jaren zestig en zeventig het licht. Opstandige patiënten luchtten er hun hart. Jan Arends' *Keefman* (1972), een scheldtirade tegen een psychiater, is het typevoorbeeld, maar ook Maarten Biesheuvel heeft teksten geschreven waarin hij lucht geeft aan zijn onvrede met de psychiatrie, net als de Vlaamse schrijver Roger Van de Velde in zijn ‘Recht op antwoord’ (1969). Vanaf de jaren tachtig kent de Nederlandse literatuur “een explosie aan ervaringsverhalen”, stelt Hovius: er ontstaat “een behoefte aan persoonlijke verhalen van mensen die aan een duidelijk omschreven psychische stoornis lijden”. Niet alleen zijn er de jongste decennia vele boeken geschreven door auteurs die hun ouders zagen aftakelen aan dementie, ook publiceerde een aantal auteurs over een “echte” ervaring met een psychiatrische aandoening. Soms tekenden zij het verhaal van anderen op, zoals Elisabeth Marain in *Rosalie Niemand* (1988) of Kristien Hemmerechts in *Ann* (2008), maar nu en dan ook het verhaal van hun eigen psychische problemen. Rogi Wiegs autobio-

grafische *Kameraad Scheermes* (2003) is daarvan een voorbeeld, net als Geerten Meijssings *Tussen mes en keel* (1997), een verhaal over de inzinking van Meijssings alter ego Erik Provenier.

HET DILEMMA VAN HANLO

In de overige drie hoofdstukken van *Vogels van waanzin* kiest Hovius voor uitdieping. Enkele kwesties die zijdelings aan bod zijn gekomen in haar vorige boek, worden hier behandeld in relatie tot de Nederlandse literatuur. In hoofdstuk twee is dat de manier waarop schrijvers psychoses hebben beschreven. Ze onderscheidt zeven mogelijke manieren, van “de Ophelia-aanpak”, een vorm van zeer afstandelijke beschrijving die ze terugvindt in Cyriel Buysse's *Tantes* (1924), tot verhalen “uit de eerste hand”, waarin auteurs over hun eigen psychotische ervaring schrijven. Dat deden bijvoorbeeld Nicolaas Matsier in *Gesloten huis* (1994) en, op een heel andere manier, Heleen van Royen in *De gelukkige huisvrouw* (2000). Hoofdstuk drie gaat over de band tussen waanzin en creativiteit, een band die al door Aristoteles werd verondersteld toen hij stelde dat “alle mannen die uitzonderlijk geweest zijn in de wijsbegeerte of de politiek of de literatuur of de kunsten, melancholici blijken te zijn”. Hovius formuleert vier mogelijke verklaringen voor deze band, die geïllustreerd worden met literaire fragmenten: (1) er bestaan gemeenschappelijke genen voor waanzin en creativiteit, (2) schrijven/creatief bezig zijn is een van de weinige ontsnappingsroutes voor mensen met een zwaarmoedige natuur, (3) het beroep van schrijver en de terugtrekking die daarbij hoort, is een goede gastheer voor waanzin en (4) schrijven is een therapeutische bezigheid, die de patiënt helpt om te gaan met psychische problemen.

Wat de verklaring ook is, Hovius heeft weinig moeite met het opsommen van Nederlandse auteurs die aan een psychische stoornis leden. Ze portretteert kort en in chronologische volgorde Bilderdijk, Piet Paaltjens, Willem Kloos, Carry van Bruggen, Simon Vestdijk, Gerrit Achterberg (gediagnosticeerd als psychopaat), Jan Emmens, Hans Andreus en Jotie T’Hooft, en vermeldt ook nog Lodewijk van Deyssel, Adriaan Roland Holst, Paul Rodenko en Jan Arends. Onder de nog levende auteurs hebben onder meer Maarten Biesheuvel, Jeroen Brouwers, Hans Dorrestijn, Lévi Weemoedt en de eerder genoemde Wieg en Meijssing geschreven over hun eigen aandoeningen. Een manifeste angst bij veel van deze creatieve geesten luidt dat genezen van hun stoornis wel eens het einde van hun creativiteit zou betekenen. Hovius laat Carolina Trujillo daarover aan het woord: “Elke afgemaakte therapie is een boek dat je niet afmaakt, geloof ik. [...] En na een therapie blijf je achter met de rekening, als schrijver heb je in elk geval nog een roman.”

Toch hebben vele auteurs therapie gevolgd. Sommigen hebben enige tijd in psychiatrische inrichtingen verbleven. Die verhalen raapt Hovius samen in het slothoofd-

stuk van *Vogels van waanzin*. In de eerste helft van de twintigste eeuw zijn er vrijwel uitsluitend negatieve beschrijvingen van zo'n opname te vinden. De medepatiënten zijn vaak halve zombies, psychiaters autoritaire machtsmensen die geen tegenspraak dulden, verpleegsters harde en wrede instrumenten van orde. Schrijnend is het verhaal van Jan Hanlo, die kampte met pedofiele neigingen. Een ontslag uit de inrichting waar hij verbleef, was slechts mogelijk als hij instemde met castratie. Hovius verwoordt mooi het dilemma waar Hanlo mee kampte en dat menig patiënt kende: "enerzijds is hij zo in paniek over het vooruitzicht op nog ingrijpender ellende, dat hij liefst weg zou willen rennen bij deze beulen met hun therapeutische martelmethoden; anderzijds weet hij dat coöperatie en inschikkelijkheid geboden zijn omdat hij wel afhankelijk is van hun inschatting van zijn maatschappelijke aangepastheid." (*Vogels van waanzin*, p. 193)

De beschrijvingen van opnames uit de tweede helft van een twintigste eeuw zijn doorgaans positiever van aard. Medepatiënten blijken veel minder schrikwekkend dan verwacht. Erik Provenier uit Meijsings *Tussen mes en keel* geniet zelfs van de omgang met deze mensen. Ook over de verpleging is hij heel positief: "ze waren er voor ons!" En psychiaters worden niet langer voorgesteld als sadistische wellustelingen, maar als betrouwbare partners in de tocht naar genezing.

EEN BIJZONDER TWEELUIK

Zo eindigt Hovius' twee boeken lange onderzoek naar de verbanden tussen literatuur en psychiatrie. En wat voor een onderzoek. Je merkt aan alles dat hier heel lang en met veel aandacht aan gewerkt is. Hovius' boeken onderscheiden zich op drie vlakken: ze zijn zeer fraai geconcipieerd, ze zijn uitstekend gedocumenteerd en ze zijn tegelijk genuanceerd en volledig. Met "fraai geconcipieerd" bedoel ik: ze zijn goed geschreven en goed gestructureerd. Hovius heeft de indrukwekkende berg aan informatie op een evenwichtige en leesbare manier over de boeken verdeeld. Ze neemt de lezer telkens weer bij de hand, is subliem in het maken van bruggetjes tussen verschillende alinea's en hoofdstukken en in de afwisseling tussen theorie en illustratie. Wat ik met "uitstekend gedocumenteerd" bedoel, moge duidelijk zijn: ze heeft geen vrede genomen met de bekende literaire verwerkingen van waanzin, maar heeft ook gezocht naar een heleboel andere, vaak veel minder bekende romans en gedichten. In *Vogels van waanzin* heeft ze ook de literatuur uit Vlaanderen bij haar onderzoek betrokken, wat het boek dichter bij de Vlaamse lezer brengt. En met "tegelijk genuanceerd en volledig" bedoel ik dat Hovius niet alleen de hoofdlijnen uit de geschiedenis van de psychiatrie heeft beschreven, maar ook de tijd neemt om gedoseerd tussenliggende debatten en discussies te tonen, om de uitspraken van auteurs uit interviews of essays te confronteren met wat ze in romans schreven en om de protagonisten van haar verhaal in al hun schakeringen te laten zien. *De eenzaamheid van de waanzin* en *Vogels van waanzin* zijn

een heel bijzonder tweeluik; ze zijn tegelijk een mooie intellectuele prestatie en heel toegankelijke en leesbare essays. Overlap tussen beide boeken is natuurlijk niet helemaal te vermijden, maar tot een noodzakelijk minimum herleid. Eén vervelend foutje wel in *Vogels van waanzin*: de bekende Vlaamse Clauscommentator heet niet Paul Raes (p. 54), maar Paul Claes.

IN HET REINE KOMEN

Wat betekent nu die hedendaagse interesse in psychiatrie, waar onder meer Hovius' boeken een teken van zijn? Ze zegt iets over onze fascinatie voor ontsparingen, over ons wel heel beperkt geworden en zeer economisch gedefinieerd begrip van wat "normaal" is, over onze behoefte om verklaringen te vinden, genezing misschien zelfs. Vanuit het perspectief van psychiatrische patiënten – maar zijn we dat, met dank aan de *DSM V*, intussen niet allemaal? – zijn literatuur en psychiatrie misschien wel twee loten aan één tak. "Mensen met psychische stoornissen hebben behoefte aan verhalen om met hun eigen verstoorde realiteit in het reine te komen", schrijft Ranne Hovius aan het einde van *De eenzaamheid van de waanzin*. En: "[w]at ten slotte blijft, is de behoefte aan herordening van het eigen verhaal."

Wellicht ligt daar de gemeenschappelijke opdracht van literatuur en psychiatrie anno 2015: mensen helpen om hun eigen verhaal te schrijven en voortdurend te herschrijven, tot ze een verhaal vinden waarmee ze kunnen leven. Dat de psychiatrie bescheidener is geworden in haar pretenties, is voor de patiënt winst én verlies tegelijk. Het is goed dat de psychiatrie er is, maar je weet pas achteraf of ze al dan niet heeft geholpen, en je weet het nooit echt helemaal zeker. Of zoals Rogi Wieg het verwoordt: "De psychiatrie blijft *trial and error*. Lullig wordt het pas als die *error* iedere keer op jou van toepassing is." Na die lulligheid is er nog altijd de literatuur, als herkenning, als erkenning of als therapie.

RANNE HOVIUS, *Vogels van waanzin*. *Psychiatrie in Nederlandstalige romans en gedichten*, Nieuwezijds, Amsterdam, 2015, 254 p; *De eenzaamheid van de waanzin*. *Tweehonderd jaar psychiatrie in romans en verhalen*, 2013, 319 p.

Noten

- 1 TOMAS VANHESTE, "De samenleving op de sofa. De cultuurkritiek van psychoanalyticus Paul Verhaeghe", *Ons Erfdeel*, jg. 55 (2012), nr. 4, pp. 50-57.
- 2 Zie www.staatvanhetboek.be.